

Mihai DUNEA

Cauzele de agravare în dreptul penal român

Analiza unor aspecte și probleme speciale

Editura

Hamangiu

PARTEA I.

Unele aspecte/probleme privind CAUZELE GENERALE DE AGRAVARE a răspunderii penale

CAPITOLUL I.

GENERALITĂȚI ȘI ASPECTE PANORAMICE PRIVIND CAUZELE GENERALE DE AGRAVARE A RĂSPUNDERII PENALE

2.1. Aspecte introductive

După cum se știe, instituțiile juridice reglementate cu titlu de cauze generale au o sferă extinsă de incidență și de aplicare, ceea ce este (desigur) valabil și pentru cauzele de agravare a răspunderii penale. Astfel, acestea pot fi reținute indiferent care ar fi infracțiunea săvârșită ori măcar în raport de o categorie largă de fapte tipice din punct de vedere penal¹.

Ca regulă, sediul reglementării lor este situat în Partea generală a Codului penal², astfel încât există posibilitatea/aptitudinea reținerii lor conex oricărei norme de

¹ Spre exemplu, după cum am indicat și la un punct anterior, ar putea fi vorba despre: *toate infracțiunile intenționate* (sau majoritatea acestora); *toate infracțiunile/o mare parte dintre infracțiunile care au aptitudinea de a fi comise în vederea atingerii unei anumite urmări* (de pildă, în vederea obținerii unui folos patrimonial); *toate infracțiunile/o mare parte dintre infracțiunile care pot evidenția o anumită atitudine subiectivă* (de pildă, *infracțiunile care prin săvârșire evidențiază cruzimea*); *toate infracțiunile/o mare parte dintre infracțiunile care aparțin unei anumite forme a unității de infracțiune* (de exemplu, *infracțiune continuată*) *ori care se integrează într-o anumită formă a pluralității de infracțiuni* (de exemplu, *infracțiunile comise în stare de recidivă ori de pluralitate intermediară de infracțiuni*) etc.

² Teoretic, pot exista însă și situații de excepție de la această regulă (reglementarea în Partea generală a Codului penal reprezintă doar un indiciu al naturii lor juridice de cauze generale). Pentru a oferi un exemplu prin reflecție, „în oglindă”, din materia cauzelor speciale de atenuare a răspunderii penale, facem trimitere la *instituția acordului de recunoaștere a vinovăției*, respectiv la aceea a *procedurii simplificate de judecată în cazul recunoașterii învinuirii*, care sunt prevăzute în Codul de procedură penală (având o dublă natură juridică – sub aspectul dreptului penal substanțial putând fi considerate cauze de atenuare a răspunderii penale); cu toate acestea, separat de sediul reglementării lor, considerăm că este indiscutabilă natura lor juridică de cauze de atenuare a răspunderii penale, iar, în ceea ce privește calificarea de cauze generale ori de cauze speciale de atenuare, opinăm în sensul că se poate susține prima calificare, din moment ce sfera lor de reținere și de aplicare este extrem de larg determinată, fiind potențial incidente în raport de numeroase categorii de infracțiuni extrem de eterogene (ceea ce întrunește specificul unor cauze generale, iar nu pe acela al unor cauze speciale).

incriminare în cuprinsul căreia s-ar efectua încadrarea juridică a unei fapte concret săvârșite în realitatea obiectivă (în condițiile reținerii cerințelor lor de existență). Posibilele limitări de compatibilitate între cauzele din această categorie și anumite categorii (punctuale) de infracțiuni pot decurge, eventual, din condițiile de existență prevăzute de lege pentru ele – selectându-se, astfel, implicit unele grupări de norme de incriminare care nu întrunesc/nu pot întruni (integral sau parțial) respectivele cerințe¹.

În afara unor asemenea situații (determinate/particulare), cauzele generale pot agrava răspunderea penală (de principiu) pentru săvârșirea oricărui tip de infracțiune.

Apariția lor poate fi apreciată ca reprezentând un proces evolutiv de decantare, sinteză și condensare, petrecut (de principiu) în perioade semnificativ de îndelungate de timp. Pe parcursul acestor stadii de reglementare, legiuitorul penal poate observa fie similitudini existente între motivele speciale de agravare pe care le reglementează în cazul diverselor infracțiuni (de regulă, sub forma variantelor derivate prin agravare – când adaugă, cu titlu de elemente circumstanțiale agravante, la conținutul constitutiv de bază al unor incriminări, dispoziții cu valoare agravantă specifică acestora), fie tipare de sorginte agravantă mai largi, decurgând, în raport de multiple și variate fapte penale, din anumite stări/situații/calități/împrejurări/situații etc. în prezența cărora pot fi comise acestea.

Ulterior, în procesul perfecționării/reînnoirii normative, legiuitorul poate coagula aceste informații/tipare, identificând în multe dintre ele un anumit fir roșu comun, eliminând particularitățile punctuale și extrăgând, în final, esența de factură agravantă generală care emană astfel, care poate fi apoi prevăzută ca atare, cu titlu de cauză agravantă generală, aptă de reținere în raport de numeroase și variate infracțiuni care se pot săvârși în concret – producând, în cazul tuturor, un efect similar (unitar), de sporire a intensității reacției represive care vizează a le combate pe acestea².

¹ De pildă, cauzele generale de agravare reprezentate de starea de recidivă ori de săvârșirea infracțiunii în formă continuată (dintre stările generale de agravare) sau săvârșirea infracțiunii profitând de starea de vădită vulnerabilitate a persoanei vătămate, datorată vârstei, stării de sănătate, infirmității sau altor cauze (dintre circumstanțele generale agravante), sunt incompatibile cu infracțiunile comise cu forma de vinovăție a culpei; săvârșirea infracțiunii prin cruzimi (circumstanță generală agravantă) este, de principiu (prin natura și obiectul ei), incompatibilă cu infracțiuni din categoria celor îndreptate contra patrimoniului (eventual – ca o precizare suplimentară – a celor din această categorie care nu sunt complexe și nu absorb în structura lor o infracțiune contra persoanei) ori (de exemplu) a celor de fals etc.

² Mecanismul este, în liniile sale majore, același (de abstractizare/generalizare și extindere) care stă la baza apariției tuturor normelor și instituțiilor generale de drept (penal), fiind însă particularizat la ipoteza punctuală a rațiunilor de factură agravantă în care se pot comite infracțiunile/numeroase categorii de infracțiuni.

2.2. Clasificarea în circumstanțe și stări

În esență, distincția principală din rândul cauzelor generale de agravare a răspunderii penale le scindează pe acestea în două categorii majore: ***circumstanțe agravante***, respectiv ***stări de agravare***¹. Între acestea există diferențe de natură juridică ce privesc conținutul (condiții de existență), efectele agravante produse, precum și soluția în cazul suprapunerii lor (ipoteză denumită „concurs de cauze de agravare”), inclusiv referitor la opțiunea legală de a li se da acorda efect (în acest caz) fiecăreia în parte (în „cascadă”) ori doar singular, respectiv în privința ordinii de prioritate a acordării efectului (în cazul dintâi).

2.3. Indicarea circumstanțelor generale agravante

De principiu, ***circumstanțele agravante generale*** sunt acele *stări, situații, împrejurări* (etc.), *calificate expres astfel* (ca atare) *de către legiuitor*² (fiind *elemente exterioare conținutului constitutiv/juridic al diverselor infracțiuni* față de care se pot reține/aplica), ce *produc un anumit efect*³ (*agravant*) tipic, comun (standard regle-

¹ Cele două concepte au fost definite în doctrină astfel: „*Stările* desemnează împrejurările, entitățile, situațiile care, fără a fi legate direct de săvârșirea faptei, au influență asupra răspunderii penale. (...) *circumstanțele* (...) desemnează acele stări, situații, calități sau alte date ale realității care, deși nu fac parte din elementele constitutive ale infracțiunii, au legătură cu fapta sau cu persoana, putând conduce la atenuarea sau agravarea pedepsei” – FL. STRETEANU, D. NIȚU, *Drept penal. Partea generală*, vol. II, Ed. Universul Juridic, București, 2018, p. 383, 384. A se vedea și: GH. IVAN, *Individualizarea pedepsei*, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p. 157 și urm.; GH. DIACONU, *Răspunderea penală*, Ed. Lumina Lex, București, 2010, p. 356; C. BULAI, B.N. BULAI, *Manual de drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2007, p. 378, 379.

² În reglementarea actuală, acest text este cuprins în art. 77 C. pen. (cu denumirea marginală „*Circumstanțe agravante*”), care prevede: „*Următoarele împrejurări constituie circumstanțe agravante: a) săvârșirea faptei de trei sau mai multe persoane împreună; b) săvârșirea infracțiunii prin cruzimi sau supunerea victimei la tratamente degradante; c) săvârșirea infracțiunii prin metode sau mijloace de natură să pună în pericol alte persoane ori bunuri; d) săvârșirea infracțiunii de către un infractor major, dacă aceasta a fost comisă împreună cu un minor; e) săvârșirea infracțiunii profitând de starea de vădită vulnerabilitate a persoanei vătămate, datorată vârstei, stării de sănătate, infirmității sau altor cauze; f) săvârșirea infracțiunii în stare de intoxicație voluntară cu alcool sau cu alte substanțe psihoactive, când a fost provocată în vederea comiterii infracțiunii; g) săvârșirea infracțiunii de către o persoană care a profitat de situația prilejuită de o calamitate, de starea de asediu sau de starea de urgență; h) săvârșirea infracțiunii pentru motive legate de rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, gen, orientare sexuală, opinie ori apartenență politică, avere, origine socială, vârstă, dizabilitate, boală cronică necontagioasă sau infecție HIV/SIDA ori pentru alte împrejurări de același fel, considerate de făptuitor drept cauze ale inferiorității unei persoane în raport cu celelalte*”.

³ Art. 78 C. pen. (cu denumirea marginală „*Efectele circumstanțelor agravante*”) prevede: „(1) În cazul în care există circumstanțe agravante, se poate aplica o pedeapsă până la maximul special. Dacă maximul special este neîndestulător, în cazul închisorii se poate adăuga un spor până

mentat, în mod expres, în sens univoc, de către legiuitor). Această situație normativă reprezintă urmarea recunoașterii unei valori agravante univoce (relativ constante) pe care legiuitorul a apreciat-o ca fiind prezentă, de regulă, în cazul acestor instituții, la modul general, într-o formulă extinsă (prin raportare la toate infracțiunile sau la o categorie foarte largă/extinsă de infracțiuni – eterogene din punct de vedere al obiectului lor de reglementare)¹.

De lege lata, circumstanțele agravante sunt exclusiv instituții cu natură juridică de cauze legale de agravare (cu reținere obligatorie dacă din probele administrate reiese că sunt întrunite condițiile lor de existență), limitativ și expres (explicit) prevăzute de lege (potrivit dispozițiilor cuprinse în art. 77 C. pen.)². Efectul lor agravant este unul facultativ, prin recurgere la procedeul posibilității de sporire a pedepsei peste maximul special prevăzut de lege pentru infracțiunea comisă în prezența cerințelor reținerii lor (în condițiile unui spor limitat din punct de vedere maximal, conform dispozițiilor cuprinse în art. 78 C. pen.). Soluția curentă în legislația penală autohtonă în cazul existenței unui concurs de circumstanțe agravante în raport de o unitate infracțională (și privind persoana aceluiași subiect activ al acesteia) este de a se reține toate circumstanțele generale ale căror condiții de existență se dovedesc a fi întrunite pe caz concret, dar fără a se permite cumularea efectului lor sancționator [nu va produce, fiecare în parte, efectul de agravare specific, ci se va putea spori pedeapsa în limitele efectului agravant atras chiar și dacă ar fi existat doar o unică circumstanță agravantă reținută în speța determinată în considerarea căreia se face analiza, de la caz la caz – potrivit art. 78 alin. (2) C. pen.].

2.4. Indicarea stărilor generale de agravare

Separat de circumstanțele generale agravante, legislația curentă conține reglementarea unei serii de instituții juridico-penale generale care produc/implică, de asemenea, un efect sancționator de tip agravant (extins), distinct însă de acela specific circumstanțelor agravante. În mod generic, toate aceste cauze generale de agravare (cu efect agravant propriu), care nu au fost calificate expres de către legiui-

la 2 ani, care nu poate depăși o treime din acest maxim, iar în cazul amenzii se poate aplica un spor de cel mult o treime din maximul special. (2) Majorarea limitelor speciale ale pedepsei se face o singură dată, indiferent de numărul circumstanțelor agravante reținute”.

¹ Corelația dintre o circumstanță agravantă generală și o normă de incriminare compatibilă cu reținerea și aplicarea respectivei circumstanțe este posibilă indiferent de sediul de reglementare al respectivei fapte tipice din punct de vedere penal, după caz: în Partea specială a Codului penal ori în vreun alt act normativ care cuprinde dispoziții speciale de drept penal (fie o lege penală specială, fie o lege nepenală, dar care conține și dispoziții de incriminare în domeniul său preponderent nepenal de reglementare).

² Deși, teoretic, este cunoscută (și) clasificarea circumstanțelor generale agravante în circumstanțe legale, respectiv (pe de altă parte) circumstanțe judiciare (facultative din punct de vedere al reținerii), Codul penal actual al României (spre deosebire de cel anterior – Legea nr. 15/1968) nu mai reglementează decât circumstanțe generale agravante legale.

tor ca reprezentând circumstanțe agravante, sunt denumite, în doctrina și în practica penală, **stări (generale) de agravare a răspunderii penale**.

Aceste instituții juridico-penale generale de agravare a răspunderii penale rezidă, la rândul lor, în anumite/diverse *stări, situații, împrejurări* (etc.) *purtătoare*, pe fond, *ale unei semnificații într-un sens agravant* de tip obiectiv sau subiectiv (ele sporesc, după caz, fie intensitatea gravității materiale a infracțiunii comise, fie măresc pericolozitatea socială pe care o prezintă subiectul activ al infracțiunii comise în prezența lor), *care nu sunt însă calificate normativ drept circumstanțe agravante, ci produc un efect (general) de agravare distinct/separat față de acestea*. Considerăm că pot fi enunțate, cu acest titlu:

- concursul de infracțiuni;
- recidiva;
- pluralitatea intermediară de infracțiuni;
- săvârșirea infracțiunii urmărind obținerea unui folos patrimonial¹.

¹ În reglementarea actuală, textele legale vizate sunt următoarele:

– **art. 38-40 C. pen.** [**Art. 38. Concursul de infracțiuni:** „(1) Există concurs real de infracțiuni când două sau mai multe infracțiuni au fost săvârșite de aceeași persoană, prin acțiuni sau inacțiuni distincte, înainte de a fi condamnată definitiv pentru vreuna din ele. Există concurs real de infracțiuni și atunci când una dintre infracțiuni a fost comisă pentru săvârșirea sau ascunderea altei infracțiuni. (2) Există concurs formal de infracțiuni când o acțiune sau o inacțiune săvârșită de o persoană, din cauza împrejurărilor în care a avut loc sau a urmărilor pe care le-a produs, realizează conținutul mai multor infracțiuni”/Art. 39. **Pedeapsa principală în caz de concurs de infracțiuni:** „(1) În caz de concurs de infracțiuni, se stabilește pedeapsa pentru fiecare infracțiune în parte și se aplică pedeapsa, după cum urmează: a) când s-au stabilit o pedeapsă cu detențiune pe viață și una sau mai multe pedepse cu închisoare ori cu amendă, se aplică pedeapsa detențiunii pe viață; b) când s-au stabilit numai pedepse cu închisoare, se aplică pedeapsa cea mai grea, la care se adaugă un spor de o treime din totalul celorlalte pedepse stabilite; c) când s-au stabilit numai pedepse cu amendă, se aplică pedeapsa cea mai grea, la care se adaugă un spor de o treime din totalul celorlalte pedepse stabilite; d) când s-au stabilit o pedeapsă cu închisoare și o pedeapsă cu amendă, se aplică pedeapsa închisorii, la care se adaugă în întregime pedeapsa amenzii; e) când s-au stabilit mai multe pedepse cu închisoare și mai multe pedepse cu amendă se aplică pedeapsa închisorii conform lit. b), la care se adaugă în întregime pedeapsa amenzii conform lit. c). (2) Atunci când s-au stabilit mai multe pedepse cu închisoarea, dacă prin adăugare la pedeapsa cea mai mare a sporului de o treime din totalul celorlalte pedepse cu închisoarea stabilize s-ar depăși cu 10 ani sau mai mult maximul general al pedepsei închisorii, iar pentru cel puțin una dintre infracțiunile concurente pedeapsa prevăzută de lege este închisoarea de 20 de ani sau mai mare, se poate aplica pedeapsa detențiunii pe viață”/Art. 40. **Contopirea pedepselor pentru infracțiuni concurente:** „(1) Dacă infractorul condamnat definitiv este judecat ulterior pentru o infracțiune concurentă, se aplică dispozițiile art. 39. (2) Dispozițiile art. 39 se aplică și în cazul în care, după ce o hotărâre de condamnare a rămas definitivă, se constată că cel condamnat mai suferise o condamnare definitivă pentru o infracțiune concurentă. (3) Dacă infractorul a executat integral sau parțial pedeapsa aplicată prin hotărârea anterioară, ceea ce s-a executat se scade din durata pedepsei aplicate pentru infracțiunile concurente. (4) Dispozițiile privitoare la aplicarea pedepsei în caz de concurs de infracțiuni se aplică și în cazul în care condamnarea la pedeapsa detențiunii pe viață a fost comutată sau înlocuită cu pedeapsa închisorii. (5) În cazul contopirii pedepselor

conform alin. (1)-(4) se ține seama și de pedeapsa aplicată printr-o hotărâre de condamnare pronunțată în străinătate, pentru o infracțiune concurentă, dacă hotărârea de condamnare a fost recunoscută potrivit legii”];

– **art. 41-43 C. pen.** [Art. 41. **Recidiva:** „(1) Există recidivă când, după rămânerea definitivă a unei hotărâri de condamnare la pedeapsa închisorii mai mare de un an și până la reabilitare sau împlinirea termenului de reabilitare, condamnatul săvârșește din nou o infracțiune cu intenție sau cu intenție depășită, pentru care legea prevede pedeapsa închisorii de un an sau mai mare. (2) Există recidivă și în cazul în care una dintre pedepsele prevăzute în alin. (1) este detențiunea pe viață. (3) Pentru stabilirea stării de recidivă se ține seama și de hotărârea de condamnare pronunțată în străinătate, pentru o faptă prevăzută și de legea penală română, dacă hotărârea de condamnare a fost recunoscută potrivit legii”/Art. 42. **Condamnări care nu atrag starea de recidivă:** „La stabilirea stării de recidivă nu se ține seama de hotărârile de condamnare privitoare la: a) faptele care nu mai sunt prevăzute de legea penală; b) infracțiunile amnistiate; c) infracțiunile săvârșite din culpă”/Art. 43. **Pedeapsa în caz de recidivă:** „(1) Dacă înainte ca pedeapsa anterioară să fi fost executată sau considerată ca executată se săvârșește o nouă infracțiune în stare de recidivă, pedeapsa stabilită pentru aceasta se adaugă la pedeapsa anterioară neexecutată ori la restul rămas neexecutat din aceasta. (2) Când înainte ca pedeapsa anterioară să fi fost executată sau considerată ca executată sunt săvârșite mai multe infracțiuni concurente, dintre care cel puțin una se află în stare de recidivă, pedepsele stabilite se contopesc potrivit dispozițiilor referitoare la concursul de infracțiuni, iar pedeapsa rezultată se adaugă la pedeapsa anterioară neexecutată ori la restul rămas neexecutat din aceasta. (3) Dacă prin însumarea pedepselor în condițiile alin. (1) și alin. (2) s-ar depăși cu mai mult de 10 ani maximul general al pedepsei închisorii, iar pentru cel puțin una dintre infracțiunile săvârșite pedeapsa prevăzută de lege este închisoarea de 20 de ani sau mai mare, în locul pedepselor cu închisoarea se poate aplica pedeapsa detențiunii pe viață. (4) Când pedeapsa anterioară sau pedeapsa stabilită pentru infracțiunea săvârșită în stare de recidivă este detențiunea pe viață, se va executa pedeapsa detențiunii pe viață. (5) Dacă după ce pedeapsa anterioară a fost executată sau considerată ca executată se săvârșește o nouă infracțiune în stare de recidivă, limitele speciale ale pedepsei prevăzute de lege pentru noua infracțiune se majorează cu jumătate. (6) Dacă după rămânerea definitivă a hotărârii de condamnare pentru noua infracțiune și mai înainte ca pedeapsa să fi fost executată sau considerată ca executată se descoperă că cel condamnat se află în stare de recidivă, instanța aplică dispozițiile alin. (1)-(5). (7) Dispozițiile alin. (6) se aplică și în cazul în care condamnarea la pedeapsa detențiunii pe viață a fost comutată sau înlocuită cu pedeapsa închisorii”];

– **art. 44 C. pen.** [Art. 44. **Pluralitatea intermediară:** „(1) Există pluralitate intermediară de infracțiuni când, după rămânerea definitivă a unei hotărâri de condamnare și până la data la care pedeapsa este executată sau considerată ca executată, condamnatul săvârșește din nou o infracțiune și nu sunt întrunite condițiile prevăzute de lege pentru starea de recidivă. (2) În caz de pluralitate intermediară, pedeapsa pentru noua infracțiune și pedeapsa anterioară se contopesc potrivit dispozițiilor de la concursul de infracțiuni”];

– sunt de avut în vedere și dispozițiile conexe cuprinse în **art. 45 C. pen.** [Art. 45. **Pedepsele complementare, pedepsele accesorii și măsurile de siguranță în caz de pluralitate de infracțiuni:** „(1) Dacă pentru una dintre infracțiunile săvârșite s-a stabilit și o pedeapsă complementară, aceasta se aplică alături de pedeapsa principală. (2) Când s-au stabilit mai multe pedepse complementare de natură diferită sau chiar de aceeași natură, dar cu un conținut diferit, acestea se aplică alături de pedeapsa principală. (3) Dacă s-au stabilit mai multe pedepse complementare de aceeași natură și cu același conținut: a) în caz de concurs de infracțiuni sau de pluralitate intermediară se aplică cea mai grea dintre acestea; b) în caz de recidivă, partea neexecutată din pe-

deapsa complementară anterioară se adaugă la pedeapsa stabilită pentru noua infracțiune. (4) În cazul condamnărilor succesive pentru infracțiuni concurente, partea din pedeapsa complementară executată până la data contopirii pedepselor principale se scade din durata pedepsei complementare aplicate pe lângă pedeapsa rezultată. (5) Dacă pe lângă pedepsele principale au fost stabilite una sau mai multe pedepse accesorii, se aplică dispozițiile alin. (1)-(3), pedeapsa accesorie rezultată executându-se până la executarea sau considerarea ca executată a pedepsei principale. (6) Măsurile de siguranță de natură diferită sau chiar de aceeași natură, dar cu un conținut diferit, luate în cazul infracțiunilor săvârșite, se cumulează. (7) Dacă s-au luat mai multe măsuri de siguranță de aceeași natură și cu același conținut, dar pe durate diferite, se aplică măsura de siguranță cu durata cea mai mare. Măsurile de siguranță luate conform art. 112 se cumulează”];

– de asemenea, sunt de avut în vedere și prevederile conexe cuprinse în materia răspunderii penale a persoanei juridice – **art. 146, art. 147 C. pen.** [**Art. 146. Recidiva în cazul persoanei juridice:** „(1) Există recidivă pentru persoana juridică atunci când, după rămânerea definitivă a unei hotărâri de condamnare și până la reabilitare, persoana juridică săvârșește din nou o infracțiune, cu intenție sau cu intenție depășită. (2) În caz de recidivă, limitele speciale ale pedepsei prevăzute de lege pentru noua infracțiune se majorează cu jumătate, fără a depăși maximul general al pedepsei amenzii. (3) Dacă amenda anterioară nu a fost executată, în tot sau în parte, amenda stabilită pentru noua infracțiune, potrivit alin. (2), se adaugă la pedeapsa anterioară sau la restul rămas neexecutat din aceasta. (4) Dispozițiile art. 42 se aplică în mod corespunzător”/Art. 147. **Atenuarea și agravarea răspunderii penale a persoanei juridice:** „(1) În caz de concurs de infracțiuni, de pluralitate intermediară sau de cauze de atenuare ori agravare a răspunderii penale, persoanei juridice i se aplică regimul amenzii prevăzut de lege pentru persoana fizică. (2) În caz de pluralitate de infracțiuni, pedepsele complementare de natură diferită, cu excepția dizolvării, sau cele de aceeași natură, dar cu conținut diferit, se cumulează, iar dintre pedepsele complementare de aceeași natură și cu același conținut se aplică cea mai grea. (3) În caz de pluralitate de infracțiuni, măsurile de siguranță luate conform art. 112 se cumulează”];

– mai sunt de avut în vedere și dispozițiile particulare în materie privind regimul sancționator al infractorului minor, în special **art. 128 și art. 129 C. pen.** [**Art. 128. Efectele cauzelor de atenuare și agravare:** „În cazul infracțiunilor săvârșite în timpul minorității, cauzele de atenuare și agravare sunt avute în vedere la alegerea măsurii educative și produc efecte între limitele prevăzute de lege pentru fiecare măsură educativă”/Art. 129. **Pluralitatea de infracțiuni:** „(1) În caz de concurs de infracțiuni săvârșite în timpul minorității se stabilește și se ia o singură măsură educativă pentru toate faptele, în condițiile art. 114, ținând seama de criteriile prevăzute în art. 74. (2) În cazul săvârșirii a două infracțiuni, dintre care una în timpul minorității și una după majorat, pentru infracțiunea comisă în timpul minorității se ia o măsură educativă, iar pentru infracțiunea săvârșită după majorat se stabilește o pedeapsă, după care: a) dacă măsura educativă este neprivativă de libertate, se execută numai pedeapsa; b) dacă măsura educativă este privativă de libertate, iar pedeapsa este închisoarea, se aplică pedeapsa închisorii, care se majorează cu o durată egală cu cel puțin o pătrime din durata măsurii educative ori din restul rămas neexecutat din aceasta la data săvârșirii infracțiunii comise după majorat. Pedeapsa astfel obținută nu poate depăși durata pedepsei rezultante aplicabile potrivit art. 39 alin. (1) lit. b), dacă ambele infracțiuni ar fi fost comise după majorat; c) dacă pedeapsa aplicată pentru infracțiunea săvârșită după majorat este detențiunea pe viață, se execută numai această pedeapsă; d) dacă măsura educativă este privativă de libertate, iar pedeapsa este amenda, se execută măsura educativă, a cărei durată se majorează cu cel mult 6 luni, fără a depăși maximul prevăzut de lege pentru aceasta. (3) În cazul prevăzut în alin. (2) lit. b), din durata pedepsei aplicate se scade ceea ce s-a executat din momentul săvârșirii infracțiunii comise după majorat până la data judecării. (4)

Ele reprezintă, deopotrivă, *aspecte/elemente exterioare conținutului constitutiv/juridic al diverselor infracțiuni* în legătură cu care se pot reține/aplica, *producând, fiecare în parte, un anumit efect (agravant)* propriu și specific, distinct [atât în cazul uneia, prin raportare la celelalte (ca regulă)¹, dar, totodată, diferit în raport de efectul implicat de circumstanțele agravante], care este (de asemenea) *reglementat expres* de către legiuitorul penal – în cazul fiecăreia dintre ele în parte.

Această situație normativă reprezintă (și ea) *urmarea recunoașterii unei valori agravante univoce (relativ constantă, dar analizată separat pentru fiecare dintre aceste stări în parte, distinct de situația celorlalte) pe care legiuitorul a apreciat-o ca fiind prezentă, de regulă, în cazul acestor instituții*, la modul general, într-o formulă extinsă (prin raportare la toate infracțiunile sau la o categorie foarte largă/extinsă de infracțiuni – eterogene din punct de vedere al obiectului lor de reglementare – care se pot comite în prezența lor)².

De lege lata, stările agravante generale sunt limitativ și expres (explicit) prevăzute de lege (în varii dispoziții legale), fiind scindate atât în instituții cu natură juridică de

În cazul săvârșirii după majorat a două sau mai multor infracțiuni concurente se aplică mai întâi regulile referitoare la concursul de infracțiuni, după care se face aplicarea dispozițiilor alin. (2). (5) Pedepsa stabilită potrivit dispozițiilor alin. (2) lit. b) nu poate face obiectul amânării aplicării pedepsei sau al suspendării executării sub supraveghere”];

– **art. 61 alin. (5) și (6), respectiv art. 62 C. pen.** [**Art. 61. Stabilirea amenzii:** „(...) (5) Dacă prin infracțiunea săvârșită s-a urmărit obținerea unui folos patrimonial, iar pedeapsa prevăzută de lege este numai amenda ori instanța optează pentru aplicarea acestei pedepse, limitele speciale ale zilelor-amendă se pot majora cu o treime. (6) Frațiile stabilite de lege pentru cauzele de atenuare sau agravare a pedepsei se aplică limitelor speciale ale zilelor-amendă prevăzute în alin. (4) și alin. (5)”. **Art. 62. Amenda care însoțește pedeapsa închisorii:** „(1) Dacă prin infracțiunea săvârșită s-a urmărit obținerea unui folos patrimonial, pe lângă pedeapsa închisorii, se poate aplica și pedeapsa amenzii. (2) Limitele speciale ale zilelor-amendă prevăzute în art. 61 alin. (4) lit. b) și lit. c) se determină în raport de durata pedepsei închisorii stabilite de instanță și nu pot fi reduse sau majorate ca efect al cauzelor de atenuare ori agravare a pedepsei. (3) La stabilirea cuantumului sumei corespunzătoare unei zile-amendă se va ține seama de valoarea folosului patrimonial obținut sau urmărit”];

– **art. 137 alin. (5) C. pen.** – în situația persoanei juridice [**Art. 137. Stabilirea amenzii pentru persoana juridică:** „(...) (5) Când prin infracțiunea săvârșită persoana juridică a urmărit obținerea unui folos patrimonial, limitele speciale ale zilelor-amendă prevăzute de lege pentru infracțiunea comisă se pot majora cu o treime, fără a se depăși maximul general al amenzii. La stabilirea amenzii se va ține seama de valoarea folosului patrimonial obținut sau urmărit”].

¹ De la această regulă pot exista și excepții: de pildă, pluralitatea intermediară de infracțiuni se sancționează, în majoritatea cazurilor (dar nu în integralitatea/totalitatea lor), împrumutând regimul sancționator al concursului de infracțiuni.

² Ca și în cazul circumstanțelor agravante generale, corelația dintre o stare generală de agravare a răspunderii penale și una sau mai multe norme de incriminare compatibilă(e) cu reținerea și aplicarea respectivei stări este posibilă indiferent de sediul de reglementare al acelei/aceor fapte tipice din punct de vedere penal, după caz: în Partea specială a Codului penal ori în vreun alt act normativ care cuprinde dispoziții speciale de drept penal (fie o lege penală specială, fie o lege nepenală, dar care conține și dispoziții de incriminare în domeniul său preponderent nepenal de reglementare).

cauze *legale* de agravare (cu reținere obligatorie, dacă din probele administrate reies a fi întrunite condițiile lor de existență)¹, cât și în cauze *judiciare* de agravare (cu reținere facultativă, atunci când din probele administrate reies a le fi întrunite condițiile de existență)².

Efectul lor agravant este, după caz, uneori *facultativ*³, alteori *obligatoriu*⁴. Agravarea se realizează prin recurgere la diverse procedee sancționatorii:

- în cazul unora, posibilitatea de *sporire* a pedepsei peste maximul special prevăzut de lege pentru infracțiunea comisă în prezența cerințelor reținerii lor (în condițiile unui spor limitat din punct de vedere maximal)⁵;

- în alte cazuri, majorarea limitelor pedepsei prevăzute de lege pentru infracțiunea/infracțiunile comise în prezența lor⁶;

- în ceea ce le privește pe altele, cumularea aritmetică⁷ a pedepselor stabilite (de regulă, pentru mai multe infracțiuni între care există o anumită legătură, care dă conținut respectivei stări agravante generale) sau aplicarea unui sistem sancționator bazat pe cumulul juridic⁸ al mai multor pedepse etc.

Soluția curentă în legislația penală autohtonă în cazul existenței unui *concurso de stări agravante generale*, în raport de persoana aceluiași subiect activ, este de *a se reține toate* cele ale căror condiții de existență se dovedesc a fi întrunite, pe caz concret (după caz, o reținere obligatorie sau una facultativă), *cu urmarea cumulării efectului lor sancționator* (va produce/va putea produce fiecare în parte efectul de agravare specific) – potrivit art. 79 alin. (2) C. pen.⁹ (similar și ipotezei de concurs între o stare generală de agravare și o circumstanță generală agravantă).

¹ Ar fi astfel cazul recidivei, concursului de infracțiuni, infracțiunii continuate, pluralității intermediare de infracțiuni.

² Spre exemplu, ne putem referi aici la ipoteza săvârșirii unei infracțiuni [a anumitor infracțiuni(!?)] urmărind obținerea unui folos patrimonial.

³ Este astfel situația în cazul infracțiunii continuate – conform dispozițiilor cuprinse în art. 36 alin. (1) C. pen.

⁴ De pildă, în caz de concurs de infracțiuni ori de recidivă (art. 38-39/art. 41-43 C. pen.).

⁵ Este astfel situația în cazul infracțiunii continuate – conform dispozițiilor cuprinse în art. 36 alin. (1) C. pen.

⁶ Cum este cazul în ipotezele de comitere a unei infracțiuni în stare de recidivă postexte-cutorie – potrivit prevederilor cuprinse în art. 43 alin. (5) C. pen.

⁷ Putem face trimitere, în exemplificare, la situația existentă în caz de: infracțiune comisă în stare de recidivă postcondamnatorie [art. 43 alin. (1) și urm. C. pen.]; ori de infracțiuni concurente pentru care s-au aplicat pedepse de naturi diferite [pentru una/unele amenda, pentru alta/altele închisoarea; art. 39 alin. (1) lit. d) și/sau lit. e) C. pen.]; sau ipoteza reglementată de prevederile art. 62 C. pen. (cumularea amenzii cu închisoarea în cazul în care prin infracțiunea comisă s-a urmărit obținerea unui folos patrimonial).

⁸ Astfel este cazul, de pildă, în ipoteza concursului de infracțiuni ori a pluralității intermediare de infracțiuni, atunci când pentru toate infracțiunile comise s-au stabilit pedepse de aceeași natură (fie amenda, fie închisoarea) – art. 39 alin. (1) lit. b) și/sau lit. c) C. pen., art. 44 alin. (2) C. pen.

⁹ Textul legal vizat statuează: „Dacă sunt incidente două sau mai multe dispoziții care au ca efect agravarea răspunderii penale, pedeapsa se stabilește prin aplicarea succesivă a dispozițiilor privitoare la circumstanțe agravante, infracțiune continuată, concurs sau recidivă”.

2.5. Discuții despre eventuale alte instituții/cauze generale (*sui generis*) de agravare

După cum am punctat și anterior, admitem că s-ar mai putea discuta (în acest cadru), suplimentar, despre posibilitatea existenței și a unei alte opțiuni/căi generale (a treia) deschise legiuitorului penal pentru a reglementa dispoziții de agravare a răspunderii penale prin norme generale de drept penal (în afară de cadrul reprezentat de circumstanțele agravante generale și de stările de agravare generale), anume aceea de a recurge la formula unei/unor *instituții sui generis de agravare generală* a răspunderii penale.

Reluăm și aici faptul că avem rezerve față de o asemenea potențială soluție, din moment ce am indicat deja că, la nivelul normelor penale generale, instituțiile cu rol agravant (cauzele generale de agravare a răspunderii penale) se subclasifică în cele două categorii (suficiente) reprezentate de *circumstanțele agravante*, respectiv de *stările de agravare*. Credem, așadar, că formula unei asemenea potențiale cauze generale, *sui generis*, de agravare a răspunderii penale s-ar încadra, implicit, în categoria *stărilor* (generale) de agravare – din moment ce nu ar fi cuprinsă în rândul circumstanțelor agravante. Nu înțelegem care ar fi utilitatea teoretică a unei poziții în sens contrar – anume: în a se refuza unei asemenea posibile instituții clasificarea în categoria *stărilor* generale de agravare a răspunderii penale, din moment ce acestea nu prezintă un efect unitar (unic și singular) de agravare (spre deosebire de circumstanțele generale agravante). Din moment ce fiecare stare generală de agravare a răspunderii penale implică/produce (are reglementat) propriul efect agravant, considerăm că ar constitui un artificiu lipsit de precizie teoretică (științifică) și inutil din punct de vedere practic a i se refuza unei asemenea instituții calitatea de (nouă) *stare generală de agravare* și a discuta despre un alt tip de cauză generală de agravare, care să fie distinctă atât în raport de circumstanțele agravante, cât și de actualele stări generale de agravare. Un asemenea demers ar extinde nejustificat și fără miză concretă clasificarea teoretică actuală, unanim admisă, a cauzelor generale de agravare în două categorii, anume *circumstanțe* și *stări generale de agravare* (formula suficient de cuprinzătoare pentru a fi autosuficientă).

2.6. Referire generică la raportul dintre cauzele generale de agravare a răspunderii penale (reglementate *de lege lata*) și semnificația sintagmei „pedeapsă prevăzută de lege”

În ceea ce privește *raportul dintre cauzele generale de agravare a răspunderii penale* (reglementate *de lege lata*) și *semnificația sintagmei „pedeapsă prevăzută de lege”* (în sensul dispoziției cuprinse în art. 187 C. pen.¹), este de observat că *niciuna*

¹ Norma legală la care facem referire dispune după cum urmează: „*Prin pedeapsă prevăzută de lege se înțelege pedeapsa prevăzută în textul de lege care incriminează fapta săvârșită în forma consumată, fără luarea în considerare a cauzelor de reducere sau de majorare a pedepsei*”.

dintre aceste instituții (cu o singură excepție) nu afectează conceptul preindicat („pedeapsă prevăzută de lege”)/nu se abate de la regula existentă în materie (decurgând din art. 187 C. pen.) în privința interacțiunilor care se pot determina prin raportare la diverse alte dispoziții (și, implicit, instituții) de drept penal.

Astfel, dincolo de posibilitatea sau (după caz) obligativitatea individualizării judiciare a pedepsei concrete într-o formulă agravată/de reacție represivă mai intensă față de infracțiunea comisă și de persoana care a săvârșit-o în condițiile reținerii unei cauze generale de agravare, raportarea la sancțiunea abstractă indicată normativ pentru respectiva faptă penală, în cadrul operațiunilor prilejuite de interacțiunea acesteia cu diferite instituții juridico-penale (dintre cele care își condiționează/activează aplicarea prin raportare la gravitatea abstractă a ilicitului penal comis – reflectată în această pedeapsă prevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită), va rămâne tributară observării dispoziției sancționatorii înscrise în norma de incriminare în care s-a efectuat încadrarea juridică a faptei în fiecare caz concret în parte, fără a se valorifica (cu această ocazie și în acest sens) efectul cauzei generale de agravare reținute ca fiind incidentă în speța de referință¹.

Excepția – eventuală/potențială (în funcție de hotărârea motivată a instanței) – de la această regulă o reținem a fi aptă de manifestare în privința infracțiunilor (/a unor infracțiuni)² comise de către o persoană fizică majoră³, în vederea obținerii unui

¹ De pildă: pentru a se determina durata termenului de prescripție a răspunderii penale în raport de o infracțiune comisă în stare de recidivă postexecutorie, aplicarea prevederilor cuprinse în art. 154 alin. (1) C. pen. nu se va efectua în considerarea maximului special al pedepsei prevăzute de lege pentru acea infracțiune, majorat cu jumătate [urmare a efectului produs de reținerea recidivei postexecutorii – art. 43 alin. (5) C. pen.], ci prin raportare la maximul special al pedepsei prevăzute de lege pentru respectiva infracțiune, în norma sa de incriminare; ulterior efectuării acestei operațiuni, instanța va trebui, într-adevăr (dacă se va determina că nu a intervenit încă prescripția răspunderii penale), să individualizeze pedeapsa concretă în cauză, între limitele majorate cu 1/2 ale pedepsei prevăzute de lege în acea normă de incriminare!

² Precizarea potențial limitativă o efectuăm în considerarea discuției doctrinare în lumina căreia este controversat aspectul posibilității de reținere a incidenței instituției prevăzute de art. 61 alin. (5) C. pen. (și – implicit – de art. 62 C. pen.) în raport de orice infracțiune posibilă (comisă în scopul de a obține un folos patrimonial). Astfel, există posibilitatea de a se argumenta că aceste dispoziții ar putea să fie aplicabile numai în raport de unele (asemenea) infracțiuni – anume acelea în al căror conținut juridic nu se valorifică legislativ, ca element constitutiv esențial ori ca element circumstanțial agravant, acest scop special, pentru a nu se încălca (altfel) principiul *non bis in idem*.

³ Este interesant de observat (și de semnalat) faptul că această excepție nu este reprodusă (printr-o dispoziție legală expresă) și în raport de ipoteza (similară) reglementată conform art. 137 alin. (5) C. pen. privind situația unei persoane juridice care săvârșește o infracțiune (/o infracțiune dintr-o anumită categorie) urmărind, prin aceasta, obținerea unui folos patrimonial. Astfel, art. 137 nu prevede nicăieri în cuprinsul său o dispoziție normativă similară celei înscrise în art. 61 alin. (6) [raportat la alin. (5)] C. pen., deși art. 137 reprezintă norma similară dispozițiilor art. 61 C. pen. (privind pedeapsa amenzii), raportat însă la infractorul persoană juridică. Este de meditat și analizat eventuala semnificație a acestei deosebiri de reglementare, putându-se argumenta (desigur,

folos patrimonial, atunci când legea prevede pentru acestea doar pedeapsa amenzii, respectiv atunci când, deși legea prevede alternativ pedeapsa principală a închisorii sau amenda, organul judiciar se orientează, pe caz concret, înspre stabilirea pedepsei pecuniare. Rațiunea admiterii acestei excepții decurge din prevederea legală expresă înscrisă în art. 61 alin. (6) raportat la alin. (5) C. pen. Prin această dispoziție normativă apreciem că se realizează, practic, o derogare (în situația descrisă) de la dispozițiile cuprinse în art. 187 C. pen., pedeapsa prevăzută de lege în raport de care vor trebui să fie efectuate toate operațiunile de corelare a diverselor instituții penale în interacțiune cu care ar putea intra norma de incriminare respectivă pe caz concret trebuind să se efectueze în considerarea limitelor de pedeapsă abstractă, majorate (însă) cu 1/3 (ca efect al aplicării acestei stări generale de agravare a răspunderii penale) – (dar, desigur, numai) în ipoteza în care instanța va decide să dea curs efectului sancționator agravant, facultativ, pe care îl prevede/permite legiutorul în această ipoteză particulară¹.

cu implicații și consecințe deosebite – de pildă, în raport de ordinea operațiunilor de agravare în cazul unui concurs de cauze de agravare sau al unui concurs între cauzele de agravare și cele de atenuare: art. 79 C. pen.) atât în sensul că omisiunea legiutorului (în art. 137, comparativ cu art. 61 C. pen.) este una intenționată, cât și în sensul că aceasta este o scăpare, căreia nu ar trebui să i se confere consecințe juridice, ci să se interpreteze situația în sensul unei extinderi a aplicării art. 61 alin. (6) C. pen. și asupra ipotezei reglementate în art. 137 [alin. (5)] C. pen., pe temeiul identității de rațiune a reglementării (argumentul *a pari* de interpretare logico-rațională, bazat pe regula *ubi eadem ratio, ibi idem jus*).

¹ În mod oarecum bizar, observăm că aplicarea consecventă a regulilor unei interpretări logice a acestor prevederi legale conduce la un rezultat aparent illogic, în care fixarea valorii exacte a pedepsei abstracte prevăzute de lege pentru o anumită infracțiune decurge din decizia/rămâne la latitudinea... organului judiciar, care poate hotărî, pe caz concret (în fiecare speță determinată în parte), să dea efect (sau nu) agravării permise de dispoziția legală cuprinsă în art. 61 alin. (5) C. pen.; abia ulterior acestui prim pas (lăsat la opțiunea – motivată a – instanței) se va determina „pedeapsa prevăzută de lege”, în sensul art. 187 C. pen., în raport de care se va putea face aplicarea dispozițiilor cuprinse în art. 79 C. pen. și față de care se va produce interacțiunea cu toate normele penale (de principiu, generale) care își leagă aplicarea/activarea de o anumită gravitate abstractă a infracțiunii comise în concret, reflectată în pedeapsa prevăzută de lege pentru aceasta (fără luarea în considerare a efectului potențialelor cauze de atenuare sau de agravare care ar fi reținute).

CAPITOLUL AL II-LEA.

**UNELE ASPECTE ȘI PROBLEME SPECIALE
PRIVIND CIRCUMSTANȚELE AGRAVANTE GENERALE**

***Secțiunea 1. Aspecte comune
circumstanțelor agravante/generalități în materia
circumstanțelor agravante***

3.1. Forme tradiționale de manifestare a instituției cauzelor generale de agravare a răspunderii penale, circumstanțele agravante generale reprezintă o sumedenie (eterogenă) de aspecte – după caz: *stări, situații, împrejurări, atitudini, calități* (etc.) – care sunt *calificate expres astfel* (sub denumirea particulară/expresă de „circumstanțe agravante”) în *legea penală*, care leagă de reținerea lor un anumit efect specific, expres prevăzut (la rândul său) – desigur, de factură agravantă/de sporire (majorare/augmentare) a sancțiunii/de intensificare a severității reacției de reprisiune (de apărare socială) care se activează în cazul comiterii unei infracțiuni (a ori-cărei infracțiuni ori a unei infracțiuni dintr-o categorie largă de fapte incriminate) în prezența lor¹.

În legislația penală actuală din România, **sediul reglementării** acestor instituții juridice îl reprezintă dispozițiile cuprinse în **art. 77 C. pen.**² (cu denumirea marginală „Circumstanțe agravante”), potrivit căreia se **prevede**:

„Următoarele împrejurări constituie circumstanțe agravante:

- a) săvârșirea faptei de trei sau mai multe persoane împreună;*
- b) săvârșirea infracțiunii prin cruzimi sau supunerea victimei la tratamente degradante;*
- c) săvârșirea infracțiunii prin metode sau mijloace de natură să pună în pericol alte persoane ori bunuri;*
- d) săvârșirea infracțiunii de către un infractor major, dacă aceasta a fost comisă împreună cu un minor;*

¹ În doctrină, noțiunea de „circumstanțe” (în general) a fost definită ca făcând referire la „diferite împrejurări adică stări, situații, calități, întâmplări sau alte date ale realității, care stau în afara conținutului esențial al infracțiunii, dar care, având legătură fie cu fapta săvârșită, fie cu persoana infractorului, sporesc sau atenuează gradul de pericol social al faptei ori pericolozitatea infractorului, putând determina, datorită acestei influențe, fie o agravare, fie o atenuare a pedepsei concrete” – I. RISTEA, *Regimul circumstanțelor în dreptul penal român*, Ed. C.H. Beck, București, 2009, p. 88 (a se vedea și literatura de specialitate la care se face referire în sursa citată). A se vedea și I. RUSU, *Individualizarea sancțiunilor de drept penal. Curs master*, Ed. Universul Juridic, București, 2011, p. 273, 274 (precum și literatura de specialitate citată și/sau la care se face referire în sursa citată).

² Situat în Partea generală a Codului penal, Titlul III („Pedepsele”), Capitolul V („Individualizarea pedepselor”), Secțiunea a 2-a („Circumstanțele atenuante și circumstanțele agravante”).

e) săvârșirea infracțiunii profitând de starea de vădită vulnerabilitate a persoanei vătămate, datorată vârstei, stării de sănătate, infirmității sau altor cauze;

f) săvârșirea infracțiunii în stare de intoxicație voluntară cu alcool sau cu alte substanțe psihoactive, când a fost provocată în vederea comiterii infracțiunii;

g) săvârșirea infracțiunii de către o persoană care a profitat de situația prilejuită de o calamitate, de starea de asediu sau de starea de urgență;

h) săvârșirea infracțiunii pentru motive legate de rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, gen, orientare sexuală, opinie ori apartenență politică, avere, origine socială, vârstă, dizabilitate, boală cronică necontagioasă sau infecție HIV/SIDA ori pentru alte împrejurări de același fel, considerate de făptuitor drept cauze ale inferiorității unei persoane în raport cu celelalte”.

3.2. După cum am indicat deja, **circumstanțele agravante** generale reprezintă niște construcții/instituții juridice cu rol de **elemente exterioare conținutului constitutiv/juridic** al diverselor norme de incriminare față de care se pot reține/aplica. Astfel, într-un sens restrâns al noțiunii (*stricto sensu*), ele nu sunt incluse în operațiunea strictă de încadrare juridică a unei conduite concret săvârșite în tipicitatea unei norme penale speciale; aceasta este o operațiune anterioară celei de identificare și indicare/reținere a eventualei circumstanțe agravante generale în prezența căreia a fost comisă infracțiunea și operează, practic, cu titlu de premisă a demersului de aplicare a circumstanței agravante¹.

Din acest motiv, în ipoteza unei eventuale suprapunerii, pe fond, între o circumstanță agravantă generală și o instituție specială de agravare (de pildă, un element circumstanțial agravant, care conduce la o formă/variantă agravată a unei anumite infracțiuni), bazate, ambele, pe același element agravant (ca rațiune de sporire a gravității faptei comise ori a pericolozității infractorului), se exclude posibilitatea de a se reține, cumulativ, atât infracțiunea în forma/varianta agravată respectivă, cât și circumstanța agravantă generală (altfel, s-ar încălca regula generică de drept *non bis in idem*). Prin urmare, unul dintre cele două motive de agravare (cu bază identică) trebuind să cedeze, se va activa regula *specialia generalibus derogant* (în temeiul

¹ Astfel, dacă nu se stabilește existența infracțiunii (ca entitate juridică), dacă nu se efectuează încadrarea faptei concret comise (instrumentată într-o anumită cauză penală) într-o anumită normă de incriminare (prin verificarea existenței tuturor elementelor constitutive necesare în acest sens), cumulativ cu verificarea și aprecierea ca fiind întrunite a tuturor aspectelor care țin de trăsăturile esențiale ale oricărei infracțiuni [prevăzute conform art. 15 alin. (1) C. pen.], operațiunea de identificare și indicare/reținere (valorificare) a unei împrejurări prevăzute cu titlu de circumstanță agravantă generală nici nu are loc (nu are sens să fie efectuată), căci ar fi inutilă. Rațiunea de existență a unei circumstanțe agravante este să releve o anumită adâncime gravității faptei săvârșite sau pericolozității subiectului activ al acesteia, ceea ce presupune, mai întâi, să se constate existența acelei fapte și a caracterului ei penal; în absența acestora, nu are ce să se graveze!

căreia cedează norma agravantă generală, reținându-se și aplicându-se, cu prioritate, dispoziția specială¹).

Desigur, abordând problema încadrării juridice dintr-o perspectivă distinctă, de pe pozițiile de referință ale unui unghi mai larg (*lato sensu*), reținerea circumstanțelor agravante se integrează (totuși) în operațiunea de încadrare juridică deplină ce trebuie efectuată, în fiecare cauză penală care se instrumentează, cu privire la comiterea unei anumite fapte concrete (tipică din punct de vedere penal, nejustificată și imputabilă făptuitorului) într-un anumit context particular, într-o serie punctuală de date ale realității obiective și/sau subiective, care o caracterizează, o particularizează și sunt importante pentru individualizarea judiciară a răspunderii penale și a sancțiunii penale ce urmează a fi stabilite.

3.3. Odată reținute, circumstanțele agravante generale produc un anumit efect (agravant) tipic și comun (reglementat standard, în mod expres și univoc, de către legiuitor). Astfel, conform dispoziție cuprinse în **art. 78 C. pen.** actual (cu denumirea marginală „*Efectele circumstanțelor agravante*”) se **dispune** după cum urmează:

„(1) În cazul în care există circumstanțe agravante, se poate aplica o pedeapsă până la maximul special. Dacă maximul special este neîndestulător, în cazul închisorii se poate adăuga un spor până la 2 ani, care nu poate depăși o treime din acest maxim, iar în cazul amenzii se poate aplica un spor de cel mult o treime din maximul special.

(2) Majorarea limitelor speciale ale pedepsei se face o singură dată, indiferent de numărul circumstanțelor agravante reținute”.

¹ Care, în ipoteza particulară exemplificată, ține de conținutul juridic al infracțiunii (motivul de agravare valorificat și cu titlu de circumstanță agravantă generală fiind valorificat, în cazul respectivei norme de incriminare, cu titlu de element circumstanțial agravant – fiind astfel integrat în conținutul infracțiunii, iar nu exterior acestuia). De pildă: dacă o infracțiune de viol ar fi comisă de către un număr de patru persoane împreună, nu se vor reține atât forma agravată a violului, bazată pe pluralitatea subiecților activi [violul săvârșit de două sau mai multe persoane împreună – prevăzut conform art. 218 alin. (3) lit. f) C. pen.], cât și (cumulativ) circumstanța agravantă generală a săvârșirii faptei (teoretic, a oricărei fapte incriminate) de către trei sau mai multe persoane împreună [prevăzută de art. 77 lit. a) C. pen.], căci ar însemna să se agraveze de două ori răspunderea penală a infractorilor pentru același motiv [pluralitatea subiecților activi – din moment ce un număr de patru persoane satisface atât cerința normei speciale de agravare (patru semnifică „mai mult de două”), cât și pe cea a normei generale (patru semnifică și „mai mult de trei”), ceea ce ar fi inechitabil]. Drept urmare, prin aplicarea regulii conform căreia „norma specială are prioritate și derogă de la norma generală”, reiese că se va reține doar forma agravată a violului în acest caz, fără a se mai putea aplica și dispoziția circumstanței agravante generale bazată pe aceeași rațiune de agravare. În schimb, dacă rațiunea agravării speciale ar fi distinctă de cea a agravării generale, cele două ar urma să se rețină cumulativ, precum atunci când una dintre cele patru persoane cu rol de subiect activ care comit împreună violul ar fi un minor; în acest caz, motivul agravării speciale prevăzute în art. 218 alin. (3) lit. f) C. pen. ar fi diferit de acela vizat de circumstanța agravantă generală prevăzută de art. 77 lit. d) C. pen. (*săvârșirea infracțiunii de către un infractor major, dacă aceasta a fost comisă împreună cu un minor*), sens în care ambele ar trebui reținute în încadrarea juridică (*lato sensu*) din speța determinată respectivă.

Aceste prevederi vizează, de principiu, situația infractorului-standard avut în vedere de legiuitor, în mod tradițional, atunci când efectuează reglementarea juridico-penală, anume *infractorul persoană fizică majoră*. Drept urmare, *se impune completarea lor cu dispozițiile conexe, de adaptare particulară, existente în materie de regim sancționator al infractorului minor* (art. 128 C. pen.¹), *respectiv în materie de răspundere penală a persoanei juridice* (art. 147 C. pen.²).

3.4. Dispozițiile indicate anterior constituie **urmarea recunoașterii unei valori agravante univoce** (relativ constantă) pe care legiuitorul a apreciat-o ca fiind **prezentă**, de regulă, **în cazul tuturor circumstanțelor agravante** – la modul general și într-o formulă extinsă (adică prin raportare fie la toate infracțiunile, fie la o categorie foarte largă/extinsă de infracțiuni – eterogene din punct de vedere al obiectului lor de reglementare). Astfel, corelația dintre o circumstanță agravantă generală și o normă de incriminare compatibilă cu reținerea și aplicarea respectivei circumstanțe este posibilă indiferent de sediul de reglementare al respectivei fapte tipice din punct de vedere penal, după caz: în Partea specială a Codului penal ori în vreun alt act normativ care cuprinde dispoziții speciale de drept penal (fie o lege penală specială, fie o lege nepenală, dar care conține și dispoziții de incriminare în domeniul său preponderent nepenal de reglementare).

¹ Conform acestui text legal [cu denumirea marginală „*Efectele cauzelor de atenuare și agravare*” – desigur, în raport de infractorul minor și de regimul său sancționator, bazat exclusiv (*de lege lata*) pe măsuri educative], se statuează că, „*În cazul infracțiunilor săvârșite în timpul minorității, cauzele de atenuare și agravare sunt avute în vedere la alegerea măsurii educative și produc efecte între limitele prevăzute de lege pentru fiecare măsură educativă*”. Prin urmare, efectul implicat de comiterea unei infracțiuni cu reținerea unei circumstanțe agravante este diferit atunci când subiectul activ este minor (desigur – răspunzător penal), prin comparație cu situația unui infractor major; în primul caz nu se vor aplica dispozițiile cuprinse în art. 78 C. pen. (regimul sancționator ordinar/standard implicat de reținerea unei circumstanțe generale agravante), ci vor fi incidente prevederile art. 128 C. pen. [normă care prezintă un caracter special față de aceea (mai) generală din art. 78 C. pen., având, prin urmare, prioritate în aplicarea sa derogatorie].

² Norma legală indicată (cu denumirea marginală „*Atenuarea și agravarea răspunderii penale a persoanei juridice*”) dispune în alin. (1) – în materia răspunderii penale a persoanei juridice – după cum urmează: „*În caz de concurs de infracțiuni, de pluralitate intermediară sau de cauze de atenuare ori agravare a răspunderii penale, persoanei juridice i se aplică regimul amenzii prevăzut de lege pentru persoana fizică*” (s.n.). Legat de reflectarea instituției circumstanțelor agravante asupra situației specifice a persoanei juridice, interesează nu doar aspectele de natură sancționatorie [adaptarea corespunzătoare a acestora la regimul sancționator (din punct de vedere penal) al persoanei juridice], ci și acelea prealabile, de compatibilitate între împrejurările prevăzute de legiuitor cu titlu de circumstanțe agravante și răspunderea penală a persoanei juridice. Din acest punct de vedere, este de observat că unele dintre dispozițiile cuprinse în art. 77 C. pen. sunt apte de reținere (fără discuții) inclusiv atunci când infractorul ar fi o persoană juridică, în timp ce altele sunt incompatibile cu situația unui asemenea subiect activ, iar altele pot genera discuții. În acest sens, a se vedea A.R. TRANDAFIR, *Răspunderea penală a persoanei juridice*, Ed. C.H. Beck, București, 2020, p. 388, 389.